

Rudolf Pesch, *Das Markusevangelium* (Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament, 4/1—2), 2 Bände, Herder, Freiburg — Basel — Wien 1977, s. XL+996

Komentarz R. Pescha, profesora egzegezy na Uniwersytecie we Frankfurcie nad Menem, ukazał się w serii komentarzy Nowego Testamentu wydawnictwa Herdera. Redakcję tej serii rozpoczął A. Wikenhauser, a po jego śmierci kontynuują ją: A. Vögtle i R. Schnackenburg. Są to komentarze o profilu wybitnie teologicznym, wartościowe i ogólnie cenione przez specjalistów.

Dzieło R. Pescha składa się z dwóch tomów. Pierwszy obejmuje wstęp historyczno-literacki oraz przekład i komentarz do Mk 1, 1—8, 26, natomiast drugi — przekład i komentarz do pozostałych rozdziałów, tzn. Mk 8, 27—16, 20. Pierwszy tom ukazał się po raz pierwszy w r. 1976. Obecne wydanie jest już drugie i poprawione.

Wstęp poprzedza wykaz źródeł i literatury (s. XI—XXI), uzupełniony w drugim tomie (s. XI—XXII). W sumie zajmuje on 23 strony. Literatura obejmuje pozycje do r. 1977. Autor podzielił ją w obydwu tomach na cztery części: ogólna literatura pomocnicza, komentarze, ogólna literatura do Ewangelii Marka, literatura cytowana w skrócie. Ten podział nie jest konsekwentny. W ostatniej części zamieszczone są pozycje, które powinny być w źródłach, np. E. Hennecke — W. Schneemelcher, *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung*, B. I—II, Tübingen² 1959, 164 lub w literaturze pomocniczej, np. F. Blass — A. Debrunner, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Göttingen¹² 1965. Miłym zaskoczeniem dla polskiego czytelnika jest zacytowanie w spisie literatury polskiego artykułu: K. Romaniuk, *Zagadnienia paulinizmów w Ewangelii św. Marka*, chociaż ukazał się on również w języku francuskim. Obszerny wykaz literatury nie obejmuje wszystkich pozycji, które autor uwzględnił i cytuje w swoim komentarzu w przypisach oraz na końcu poszczególnych zagadnień lub perykop, np. na s. 15, 31, 57, 162, 295. Staranne studium komentarza pozwala zestawić bogatą i nowoczesną literaturę do Ewangelii Marka.

Krytyka historyczno-literacka obejmuje 69 stron (I, s. 1—69) i uwzględnia najważniejsze zagadnienia wprowadzające: Ewangelia jako nowy gatunek literacki, problem autorstwa, czas i miejsce powstania Ewangelii Marka, praca literacka ewangelisty, struktura (Aufbau w biblijnej terminologii niemieckiej oznacza podział, który polega na wykazaniu pewnych większych tematów, w odróżnieniu od określenia struktur, które oznacza podział księgi na mniejsze fragmenty, przy czym każdy fragment jest skoncentrowany wokół jakiejś tezy), problem zakończenia,

teologia ewangelisty i ślady tradycji przedmarkowej w drugiej Ewangelii. Wstęp kończy się objaśnieniem układu komentarza.

Swoje badania autor opiera na bogatej literaturze, ale wnioski formułuje skrajnie. Tak jest na przykład w kwestii autorstwa R. Pesch odrzuca stanowczo tradycyjny pogląd, że drugą Ewangelię napisał Marek, judeochrześcijanin związany z Piotrem i Kościołem jerozolimskim, ale jego argumenty trudno uznać za przekonujące. Autor twierdzi następnie, że musi się („wir müssen”) przyjąć, iż autorem Ewangelii był cieszący się w pierwotnym Kościele autorytetem judeochrześcijanin o imieniu Marek. Nie wyklucza możliwości, że ten Marek mógł pochodzić z Palestyny i przybyć do Rzymu jak wielu chrześcijan w związku z wojną w Judei (s. 10—11).

Oдноśnie miejsca napisania Marka, idzie za ogólną opinią krytyków i opowiada się za Rzymem, ale dopuszcza także inną miejscowość, przy założeniu, że chodzi o Kościół w środowisku pogańskim, złożony z Judejczyków i pogan (s. 12—14). W ustaleniu daty napisania drugiej Ewangelii R. Pesch, jak wszyscy niemal egzegeci, opiera się na interpretacji Mk 13 i twierdzi, że miało to miejsce krótko po r. 70 (s. 14). Interpretacja Mk 13 nie dostarcza wyraźnych i przekonujących argumentów przemawiających za okresem przed r. 70, czy też po nim. Najśluszniej jest chyba przyjąć, jak H. Langkammer, ogólniejszą formułę: Ewangelia powstała około r. 70.

Osobny punkt poświęca autor strukturze Marka (s. 32—39). Słusznie stwierdza na początku, że w tej sprawie brak jednomyślności wśród egzegetów, której powodem jest nieliteracka metoda Marka. Sam proponuje podział na sześć części i uzasadnia go w oparciu o bardzo skomplikowane i dyskusyjne kryteria: tradycja przedmarkowa, różne gatunki literackie, usystematyzowanie w perspektywie miejsca i czasu, występowanie idei lub pojęcia prowadzącego, które spełnia funkcję integratywną.

Zagadnieniom teologicznym poświęca autor 16 stron (s. 48—63), z czego na 11 stronach prezentuje wyniki dotychczasowych badań, a tylko na 5 idee teologiczne drugiej Ewangelii. Przegląd zagadnień jest wprawdzie skromny, ale autor sporo miejsca poświęca w komentarzu zasadniczym liniom teologicznym poszczególnych perykop.

Kontrowersyjny jest pogląd R. Pescha na temat rodzajów literackich u Marka. Autor dzieli je drobiazgowo i klasyfikuje (s. 63—67). W opisach cudów, które uważa za gatunek najczęściej u Marka występujący, wyróżnia cztery formy, a trzy cuda (2, 1—12; 3, 1—6; 7, 24—30) traktuje jako jednostki literackie o formie mieszanej, pośredniej pomiędzy cudem a kontrowersją (Streitgespräch). Przy tej klasyfikacji autor bierze pod uwagę wpływ środowiska pogańskiego, hellenistycznego na kształtowanie się rodzajów literackich u Marka (s. 64). Nikt dzisiaj nie kwestionuje zasady różnych rodzajów literackich w Ewangeliach, ale nie można się zgodzić z tak szczegółową i precyzyjną klasyfikacją gatunków. Wydaje się zbyt dowolna. Zresztą jest ona bardziej hellenistyczna, niż semicka, a przecież tradycja przedmarkowa ma korzenie semickie, sięga przede wszystkim Palestyny. Autor jest tu niekonsekwentny, gdyż wcześniej stwierdza, że wspólnota, do której adresuje Marek swoją Ewangelię jest związana z archaicznym chrześcijaństwem w Galilei i Jerozolimie (s. 14). Oczywiście, niektóre formy literackie w Ewangeliach mają analogie zarówno w literaturze judaistycznej, jak i hellenistycznej, ale te analogie, zrozumiałe ze względu na to samo środowisko językowe i kulturowe, są raczej zewnętrzne, dotyczą formy, a treść i znaczenie ewangelijnych jednostek literackich jest inna, oryginalna.

Autor dzieli Ewangelię na sześć części: wystąpienie Jezusa w pełni mocy (1, 1—3, 6), odpowiedź ludzi (3, 7—6, 29), powrót apostołów z misji i ponowne wystąpienie Chrystusa (6, 30—8, 26), droga Syna Człowieczego (8, 27—10, 51), demonstracja mesjańska Jezusa i seria pouczeń w świątyni (11, 1—12, 44), mowa eschatologiczna w formie ekskursu (13), męka i zmartwychwstanie (14, 1—16, 8), zakończenie (16, 9—20). Każda z tych sześciu zasadniczych części dzieli się na mniejsze jednostki strukturalne, które autor kolejno komentuje.

Komentarz jest opracowany według określonego schematu, którego autor konsekwentnie się trzyma. Poszczególne części tego schematu oznacza rzymskimi cyframi:

I. Krytyka literacka oraz przekład perykopy, a w przypisach krytyka tekstu, sprowadzona zresztą do najważniejszych problemów;

II. Rodzaj literacki, krytyka formy oraz podział perykopy;

III. Wyjaśnienie poszczególnych wierszy;

IV. Historia tradycji tekstu;

V. Praca redakcyjna i teologiczna ewangelisty.

W zakończeniu pod hasłem „L” z odpowiednim numerem autor podaje wykaz literatury specjalnej. Stara się zatem dać pełny obraz perykopy w oparciu o najnowsze metody badań. Drobiazgowo wyodrębnienie zagadnień może razić czytelnika spoza kręgu kultury niemieckiej, ale pozwala bardzo szybko odnaleźć poszukiwane zagadnienie, jak źródło, redakcję, tradycję itp. Nie mniej jednak możnaby liczbę punktów zredukować, np. do trzech: krytyka historyczno-literacka, wyjaśnienie tekstu i aspekty teologiczne.

Wnioski oraz opinie autor formułuje stanowczo i skrajnie, chociaż jego dowodzenie nie zawsze jest przekonujące. Na przykład w komentarzu do Mk 2, 23—28 twierdzi, że w. 27—28 były przekazywane samodzielnie. Twierdzenie uzasadnia liczbą, w jakiej w poszczególnych wierszach występuje określenie *tò sábbaton*. Otóż we w. 23—26 jest to liczba mnoga, natomiast we w. 27—28 — liczba pojedyncza (I, 179). Argumentacja zbyt dowolna. W opisie wskrzeszenia córki Jaira aramajskie słowa Jezusa przekazane w greckiej transkrypcji uzależnia od praktyki starożytnych cudotwórców posługiwania się obcymi słowami dla wywołania atmosfery tajemniczości (I, 310). Cyfrom w opowiadaniu o cudownym nakarmieniu pięciotysięcznej rzeszy nadaje bez jakiegokolwiek dyskusji („ohne Zweifel”) znaczenie symboliczne (I, 355). Autor wypowiada te opinie swobodnie, bez uzasadnienia. Muszą one budzić poważne zastrzeżenia biblisty.

Badania historyczno-literackie poszczególnych perykop są bardzo wnikliwe. Autor opowiada się za historycznością podłoża opisu Marka, zwłaszcza pouczeń i cudów Jezusa (np. I, 125, 174, 234, 306; II, 95, 212). Pomija jednak milczeniem problem historyczności opowiadania o wskrzeszeniu córki Jaira (Mk 5, 21—22, 35—43). Oryginalna jest literacka koncepcja męki Jezusa, do której autor zalicza cały blok tematyczny Mk 8, 27—16, 8 i chyba z tego względu poświęcił mu osobny II tom. Nie można natomiast zgodzić się z autorem na proponowaną rekonstrukcję schematu przedmarkowego, który jego zdaniem wyraźnie wynika z analizy literackiej: „geht aus ihren Thematik und Motivik sowie aus Stil und Vokabular deutlich hervor” (II, 385). Już H. Langkammer odnosił się bardzo sceptycznie do tego rodzaju prób.

Tekst Marka autor wyjaśnia dokładnie i systematycznie wiersz po wierszu, na szerokim tle całego Pisma św. i literatury pozabiblijnej. Do niektórych pojęć biblijnych podaje drobnym drukiem cenne wiadomości encyklopedyczne (np. I, 95, 115, 142, 285; II, 51, 123, 298, 299). W egzegezie góruje metoda filologiczna. Autor wydobywa różne aspekty greckiej terminologii Marka, nieuchwytnie w języku niemieckim (również i w polskim), a wzbogacające wnioski teologiczne. Zagadnienia teologiczne perykopy autor sygnalizuje już w analizie, a zbiera w formie wniosków w ostatniej części komentarza. Brak tu jednak prób aktualizowania tekstu. Komentarz ma charakter wyraźnie naukowy, gdy komentarz H. Langkammera dobrze łączy wysoki poziom naukowy z tendencjami duszpasterskimi.

Komentarz pogłębiają ekskursy, których zestawienie podaje autor w spisie rzeczy. Jest ich aż 20 o różnorodnej tematyce: „Galilea” u Marka; pojęcia: przepowiadanie, ewangelia, królestwo Boże, nakaz milczenia; przypowieści; cuda; zagadnienia związane z męką Pańską; niektóre aspekty chrystologii. W uzupełnieniu drugiego tomu autor podał bardzo staranny i cenny skorowidz pojęć biblijnych, a następnie terminów greckich, co znakomicie ułatwia konsultację komentarza. Szkoda, że zabrakło skorowidza autorów.

Obszerny i staranny komentarz R. Pescha jest pozycją wartościową i w zasadzie przeznaczoną dla specjalistów. Trzeba jednak z niego korzystać z ostrożnością i krytycyzmem ze względu na niektóre skrajne opinie autora i stanowczy ton jego wypowiedzi.